

Gaja Kos

HOP MED KNJIGE, HOP ČEZ PRAG Imata gibanje in branje kaj skupnega?

Branje in gibanje je bila tema letošnjega Nacionalnega meseca skupnega branja, o tej povezavi se je veliko govorilo in napravilo tudi kar nekaj seznamov bralnih predlogov. Tudi v pričujočem članku bo nanizanih nekaj, predvsem pa bo prispevek poskušal razvrstiti izvirne slovenske otroške in mladinske knjige (z manjšimi prilagoditvami velja tudi za tuje), ki so na različne načine povezane z različnimi oblikami gibanja, v nekaj (vsebinskih) sklopov in s tem prispevati k sistematizaciji tovrstnega gradiva.

This year's National month of joint reading focused on the topic of reading and exercise; the relation has been widely discussed, and even a number of lists of reading proposals have been made. The present article brings some too, although its foremost aim is to classify the original Slovene children's and juvenile books (including foreign ones, although with lesser adaptations), which in diverse ways relate to diverse forms of exercise, into a couple of (thematic) clusters, thus trying to contribute to a systematization of this type of material.

Na prvi pogled sta branje in gibanje precej nasprotni dejavnosti, saj branje povezujemo s statičnostjo, vendar raziskave kažejo, da med njima obstaja povezava, saj naj bi razvijanje zaznavno-gibalnih sposobnosti izboljševalo šolsko znanje in, predvsem, branje. Obe dejavnosti združujejo tudi enaka ali podobna izhodišča in skupne točke: obojega se priučimo in oboje terja vajo in vztrajnost; oboje terja postopnost; eno in drugo sta osnovni dejavnosti za vsakodnevno funkcioniranje; oboje nudi užitek in sprostitve, lahko pa predstavlja tudi napor; oboje terja notranjo motivacijo in koncentracijo; eno in drugo nam omogoča spoznavanje sveta; pri obeh je ključno spodbujajoče okolje, posebno nalogo ima pri tem družina; tako branje kot gibanje imata več pozitivnih učinkov na človeka, saj vplivata tako na telesno kot tudi duševno zdravje. (Pestotnik, 2021: 44). Iz lastne (pisateljske) izkušnje lahko dodam, da gibanje bistveno vpliva tudi na (moj) kreativni proces. Ko obiskujem šole ali vrtee, me otroci skoraj vedno vprašajo, kje, kdaj in kako dobim ideje za zgodbe. Vedno so začudeni, ko jim povem, da se mi jih večina porodi med tekom ali veslanjem, torej pri športih, pri katerih gre za rutinirane, ponavljajoče se gibe, o katerih mi ni treba razmišljati, zato se takrat lahko glava ukvarja s kreativnimi rečmi. Sama dam torej med gibanje in ustvarjanje lahko kar enačaj, kar ima seveda tudi biološko oz. medicinsko ozadje in razlago. Ampak naj se vrnem k izhodiščni trditvi, da gibalne sposobnosti vplivajo na bralne sposobnosti; kaj pa obratno, ali nas lahko knjige

spravijo v gibanje? Lahko, kajpada na različne načine in v različna gibanja – ko o tem razmišljam, razumem pojem gibanje zelo široko in glede na to v nadaljevanju izbrane knjige domačih ustvarjalcev (vsakokrat nekaj primerov, za lažjo predstavo o vsebini ali razponu sklopa, tovrstnih knjig je seveda mnogo mnogo več) umeščam v deset sklopov.

Za boljšo preglednost – 10 (vsebinskih) sklopov

Pri vsakem sklopu bom kot primere navedla nekaj kakovostnih naslovov, ki jih gre razumeti tudi kot namige za branje. Ob nekaterih bo nemudoma jasno, na kakšen način so lahko »gibalno uporabni«, ti so torej bolj na prvo žogo, rečeno temi primerno, drugi so nekoliko manj »direktni«, a tudi ob njih s kančkom domišljije lahko hitro spravimo v tek tako otroške možgane kot noge.

1. sklop – Slikanice, stripi, ilustrirane knjige in mladinski romani, ki tematizirajo šport ali gibanje v naravi

Pri gradivu, ki ga umeščam v ta sklop, se pokaže, da mnogi po duhu in praksi bolj športni avtorji radi nekaj športnega ali avanturističnega duha prenesejo tudi v svojo literaturo. Med domačimi avtorji je verjetno najbolj produktiven pisec knjig s športno tematiko Primož Suhodolčan, s številnimi naslovi: *Košarkar naj bo!* (po knjigi je bil posnet tudi film), *Kolesar naj bo!*, *Ranta vrača udarec*, *Ranta in košarkatorji* itd. Ko govorimo o knjigah, ki tematizirajo šport ali druge oblike gibanja, pa se mi zdi izjemno pomembno, da se mladim bralcem predstavi tudi dela, ki tematizirajo gibalno oviranost ali prikrajšanost; s tem se jim omogoči vpogled v življenje in tudi problematiko, ki večini na srečo ni blizu, hkrati pa se jih opozori, da neovirano gibanje ni nekaj povsem samoumevnega – dobri izhodišči za pogovore sta lahko zadnji dve od navedenih knjig, sploh Lev Rogi ima izrazito spoznavno funkcijo in najmlajšim zelo nazorno prikaže, kako poteka življenje z invalidskim vozičkom.

- Damijan Šinigoj: *Kjer veter spi*
- Tadej Golob in Ciril Horjak: *Zlati zob*
- Žiga X. Gombač: *NK Svoboda*
- Nina Mav Hrovat: *Orientacisti na sledi morilcu; Orientacisti – tekma s kifeljci*
- Peter Svetina in Ana Razpotnik Donati: *Kako je gospod Feliks tekmoval s kolesom*
- Ida Mlakar: *Kako sta Bibi in Gusti prevzijačila hrib*
- Nina Mav Hrovat in Ivan Mitrevski: *En, dva, tri, slon!*
- Andrej Rozman Roza in Ana Košir: *Gospod Filodendron in nogomet*
- Desa Muck in Ana Košir: *Anica in športni dan*
- Saša Pergar in Ana Razpotnik Donati: *Najlepši kraj*
- Igor Plohl in Urška Stropnik Šonc: *Lev Rogi premaguje ovire*
- Janja Vidmar: *Šuterji*

2. sklop – Knjige o legendah in ljudskih pripovedih o nastanku krajev, naravnih pojavov ipd., ki lahko bralca napotijo na teren

Takšne so denimo številne slikanice Saše Pergarja in Antona Buzetija, v katerih gre pogosto za priredbe ljudskih pripovedk, npr. *Kako je nastalo Blejsko jezero*, *Pra-vljica o Dravi* itd. V tem kontekstu moram omeniti tudi knjige iz zbirke Zakladnica

slovenskih pripovedi, ki jo izdaja založba Didakta v sodelovanju s strokovnjaki iz ZRC SAZU. Med njimi je npr. tudi *Stoji, stoji tam beli grad* (Slovenske ljudske pripovedi o naseljih, naravnih znamenitostih, cerkvah in gradovih) Monike Krojej in Roberta Dapita ter Urha Sobočana; v knjigi so zbrane ilustrirane pripovedi o različnih krajih, jamah, gorah, jezerih in drugem, ki prihajajo iz različnih koncev Slovenije in, seveda, od različnih virov. Kot piše v uvodu etnologinja Monika Krojej, gre za »ljudske krajepisne pripovedi«, v katerih se prepletajo »zgodovinske vsebine z bajeslovjem, legendami in domišljjskimi elementi« (Krojej, 2014: 5). V knjigi sicer ne bi bil odveč zemljevid, ki bi pomagal pripovedi oz. njihov dogajalni prostor geografsko umestiti.

3. sklop – Potopisi

Za razliko od literature za odrasle, kjer imamo lepo zastopano tako domačo kot tudi prevodno pomorsko, pohodniško, tekaško in gorniško literaturo, pogosto realizirano prav v obliki potopisov, slednjih za otroke in mlade na voljo ni veliko. A upošteva-joč dejstvo, da gre običajno za komunikativen žanr, lahko po tovrstni literaturi za odrasle posegajo tudi (starejši) mladostniki. Potopisi so sicer dobra vstopna točka med knjižne platnice, ker utegnejo pritegniti tudi tiste bralce, ki so jim resnična doživetja avanturističnih posameznikov bližja kot izmišljene zgodbe.

- Zvone Šeruga: *Indijanci brez perja*
- Lana Zorič: *Piratka Lana pluje po morju*

4. sklop – Slikanice založbe Škratelj (Uroš Grile) in nekaterih drugih izdaja-teljev, ki se navezujejo na tematske parke

V teh primerih imamo v bistvu opraviti s komercialnimi projekti, ki povezujejo doživetja v naravi s knjigami oz. eno podpirajo z drugim. Tovrstne slikanice založbe Škratelj posebej izpostavljam zato, ker so v preteklih letih postale precej številčne; slikanice za tematske parke pri nas sicer ustvarja npr. tudi Desa Muck ...

5. sklop – Poučne knjige o športu in raziskovanju narave

Domačih knjig je manj kot prevodnih, ene in druge pa pokrivajo – na zelo različne načine – najrazličnejše športe oz. športne discipline.

- Marjan Fabjan: *Zmagovita pot juda*
- Marina Svečko, Sandi Dekleva in Žiga Okorn: *Janja in Marko v šoli jadranja: jadranje na Optimistu*
- Matjaž Vehovar in Samo Jenčič: *Telovadimo skupaj* (na slednjo bi želela pose-bej opozoriti – gre za starejšo (1996) in precej skromno, a simpatično knjižico, ki spodbuja družinsko miganje, a je lahko uporabna tudi v razredu oz. v šoli ter predlaga nekaj enostavnih (in igrivih!) vaj, ki jih lahko izvajamo doma, ob glasbi, po učenju, na dvorišču, na pikniku, na izletu na snegu in ob vodi.)
- Marko Aljančič: *Kraški svet*

6. sklop – Biografije športnikov

V ta sklop bi lahko zelo pogojno uvrstila t. i. resnične pravljice Primoža Suhodol-čana: *Anže: ledeni kralj*; *Goran: legenda o zmaju*; *Tina in medvedja moč*; *Primož in Bajk: neverjetna dirka*. Nisem zasledila, da bi še kateri domači avtor pisal bi-ografije izrecno za mlade, ker pa gre, tako kot v primeru potopisov, načeloma za precej komunikativen žanr, seveda lahko mladostniki posežejo tudi po biografijah

športnikov, ki so primarno namenjene odraslemu bralcu. Po nekaterih ugotovitvah namreč dijaki športniki najpogosteje posegajo prav po biografijah športnikov, ki nanje menda delujejo motivacijsko (Pestotnik, 2021: 4), kar pomeni, da posegajo po literaturi za odrasle.

7. sklop – Knjige, ob katerih lahko spoznavamo Slovenijo oz. posamezne dele Slovenije

Ta sklop je precej obsežen, pa tudi raznolik, tako po oblikah kot vsebinskih zasnovah ter predvidenih starostnih skupinah bralcev, zato ga v nadaljevanju delim na poučne oz. poučno-leposlovne in leposlovne knjige.

poučne in poučno-leposlovne knjige:

- Jelka Godec Schmidt: *Škrat Zguba in kameleon po Sloveniji*
- Peter Mikša: *Triglav in Jakob Aljaž*
- Polonca Kovač in Jelka Godec Schmidt: *Gorski vrt za vse odprt*
- Vera Šenica Pavletič in Jelka Godec Schmidt: *Skrivnosti zmajevega mesta*

leposlovne knjige:

- Polonca Kovač in Marjan Manček: *Hrabroslav preplašeni: pravljlična potepanja po slovenskih mestih*
- Desa Muck in Marjan Manček: *Pravljlično potepanje medveda Lovra po Sloveniji*
- Tone Pavček in Damijan Stepančič: *Juri Muri po Sloveniji*
- Damijan Stepančič: *Zgodba o sidru*

8. sklop – Knjige, ob katerih lahko spoznavamo tujino oz. druge konce sveta

- Janja Vidmar in Suzi Bricelj: *Dežela belega oblaka; Prijatelja; V puščavi* – zbirka Okrog sveta
- Tatjana Pregl Kobe in Tina Dobrajc: *Frida in zmaj Artur Gaj v Franciji/Španiji/Grčiji*
- Žiga X Gombač in Marjan Manček: *Dnevnik pustolovca medveda Lovra – Amerika*

9. sklop – Vodniki

Vodniki lahko pridejo prav pri načrtovanju družinskih izletov, prav tako pa tudi pri organizaciji šolskih ekskurzij, športnih dni, končnih izletov ipd. Nekateri kot svoje uporabnike predvidevajo odrasle, drugi otroke oz. mlade.

- Irena Cerar: *Pravljlične poti v zgodovino; Kamniške pravljlične poti; Pravljlične poti Slovenije; Pravljlične poti brez meja*
- Urška in Andrej Stritar: *Z otroki v gore* (vsi omenjeni vodniki so izšli pri založba Sidarta, ki nasploh izdaja izjemno domišljene in v vseh pogledih kakovostne vodnike.)
- Kam z mulcem po Sloveniji: izleti in doživetja za otroke vseh starosti
- Tilka Jamnik in Iztok Ilich: *Gori doli po Ljubljani*
- Barbara Hanuš in Marko Kočevár: *Križkraj Slovenijo spoznaš*

10. sklop – Knjige, ki nas sprehodijo v različne kulturne inštitucije

V tem sklopu se znajdejo knjige raznolikih pristopov, ki bralca nagovarjajo skozi poezijo, strip ali kako drugače, ene v družbi ilustracije, druge tudi fotografij.

Krasno je, da nas, ko stopimo v nekatere inštitucije, denimo v Lutkovno gledališče ali Kinodvor, tam v majhnih knjigarnicah spet pričakajo knjige in tako se krog ponovno zavrti ...

- Svetlana Makarovič: *Gal v galeriji*
- Dušan Kastelic in Staša Tome ter Igor Šinkovec: *Skrivnostna smrt mlade Leonore*
- Ljerka Trampuž: *Miška, slonček in ljubljansko barje v muzeju*
- Žiga X Gombač in Ivan Mitrevski: *Zgodovina Slovenije v stripu*
- Tilka Jamnik in Peter Škerl: *Pika v knjižnici*

Poskočno naprej

S tem kratkim sprehodom med nekaj sklopi oz. nekaj knjigami, ki nas lahko tako ali drugače motivirajo za gibanje, naj si bo športanje, potovanje, sprehod v gozd ali po mestu, morda v bližnjo knjižnico, da si izposodite katerega od omenjenih naslovov, zaključujem pričujoči poskus sistematizacije specifičnega dela knjižnega gradiva, po katerem smo v letu, ki ga je ob Nacionalnem mesecu skupnega branja zaznamovala povezava med branjem in gibanjem, bržkone posegali še večkrat, kot bi sicer. Naj ta navada kar ostane! Posegajmo po takšnih knjigah tudi v prihodnje in čim bolj poskočno in čim večkrat prehajajmo med knjižnimi svetovi in svetom, ki se prične za domačim pragom. S knjigami spodbujajmo mlade bralce h gibalnim aktivnostim, ker bodo tako, če se navežem na uvod, postali še spretnejši bralci in bodo še raje posegali po knjigah, ki jih bodo, vsaj nekatere, spet spodbudile k športanju ali pobegom v naravo. In tako naprej ...

Literatura

Monika Kroje, 2014: *Stoji, stoji tam beli grad: slovenske ljudske pripovedi o naseljih, naravnih znamenitostih, cerkvah in gradovih*. Radovljica: Didakta (Zakladnica slovenskih pripovedi).

Lea Pestotnik, 2021: *Mladinska literatura s športno tematiko med letoma 2000 in 2020*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko.